

Dokumentaristika ne sme biti več zgolj privesek slovenskega filma

ŽIGA BRDNIK

Slovenske dokumentaristke in dokumentaristi so se leta 2016 z Budnico povezali v iniciativo Dokumentarni kolektiv Slovenije oziroma Dokukreativa, ki za zdaj neformalno združuje 27 akterjev in akterk s tega področja. Iniciativa je nastala s ciljem razcveta kreativnega dokumentarnega ustvarjanja pri nas ter povezovalnega delovanja na področju dokumentarnega filma, pojasnjujejo njene ustanoviteljice in ustanovitelji. Pri tem opozarjajo na zapostavljenost te sicer zelo uspešne filmske forme, sploh pri slovenskih javnih financerjih, hkrati pa se trudijo za izboljšanje (ko) produkcijskih možnosti zanjo ter deljenje izkušenj in znanja o njej v Sloveniji.

»Skrajni čas, da smo staknili glave«

»Začenjajo se pravi, konkretni zametki sprememb slovenskega dokumentarnega filma,« je nad povezovanjem navdušena Maja Malus Azhdari, filmarka in direktorica mednarodnega festivala dokumentarnega filma Dokudoc, ki v Mariboru postaja pomembna povezovalna platforma slovenskih ustvarjalk in ustvarjalcev s tega področja. »Bil je že skrajni čas, da tudi dokumentaristi staknemo glave, saj je v zadnjem desetletju tudi avtorski dokumentarni film pri nas prišel na zeleno vejo in po številnih evropskih festivalih pobiral glavne nagrade. Čas, v katerem živimo, je tudi najbolj zrel zanj, zato želimo njegove temelje postaviti bolj resno in najti odgovore, kako bi ga lahko v Sloveniji razvili na višji ravni in prispevali k njegovi večji prepoznavnosti tudi zunaj meja naše države. Hkrati je namen iniciative tudi povečanje zanimanja za dokumentarni film pri ljudeh, da bi ga gledalke in gledalci imeli večkrat priliko videti v slovenskih kinih,« je razloge za ustanovitev strnila filmarka in producentka Petra Seliškar. Skozi svoje delovanje želi

iniciativa tudi izobraziti dokumentaristični kader pri nas in odpreti več možnosti za razvoj posamičnih tem – tudi skozi več let, če je to potrebno.

Na tak način namreč nastajajo najbolj uspešni dokumentarni filmi, ki so jih slovenske filmarke in filmarji v zadnjih letih nanizali kar nekaj. Z odmevnimi nagradami in gostovanji se ponaša kar nekaj sogovornic in sogovornikov: Matjaž Ivaniščin je za **Playing Men** (2017) prejel nagrado za najboljši mednarodni film na festivalu v Marseillu, nagrajen je bil še na DocAvivu, Zagrebdoxu, v Curitiba in na festivalu Entrevues, uvrstil pa se je tudi v tekmovalni program Rotterdama in Sarajeva; Ivaniščin je letos za film **Oroslan** (2019), ki je sicer v osnovi igrani celovečerec, a ogromno črpa iz dokumentarnega medija, prejel nagrado Prešernovega sklada; Petra Seliškar je bila nagrajena za najboljši dokumentarec **Moj narobe svet** (2016) na festivalu v Tuzli, na festivalu jugovzhodno-evropskega filma v Los Angelesu si je prislužila posebno omembo žirije, že prej pa je s filmom **Babice revolucije** (2006) slavila na Zagrebdoxu in na festivalu ASTERFEST; Rok Biček je z **Družino** (2017) prejel nagrado kritikov v Locarnu, z njo pa potoval v Amsterdam, Sarajevo, Leipzig, Linz, Ismailijo in na Dokufest. Zgolj hiter pregled, ki nikakor ne zajema vseh uspehov slovenskega dokumentarnega filma v zadnjem času, pokaže, da je redno prisoten na največjih in najbolj odmevnih festivalih v Evropi in po svetu. Še več, v zadnjih letih je postal najpomembnejši slovenski filmski izvozni artikel, kar se je samo v preteklem desetletju izkazalo trikrat tudi že na Festivalu slovenskega filma, ko so Biček z **Družino**, Siniša Gačić z **Bojem za** (2014) ter Žiga Virc s filmom **Houston, imamo problem** (2016) prekosili vso igrano celovečerno konkurenco in osvojili vesno za najboljši slovenski film leta.

Vrata v tujini se odpirajo, v domovini ostajajo zaprta

Slovenski kreativni dokumentarci so posledično vedno bolj uspešni tudi pri pridobivanju evropskih sredstev; nazadnje je bil lani v sofinanciranju pri Eurimagesu sprejet aktualni projekt Petre Seliškar. »Danes dejansko nihče več ne more zapreti finančne konstrukcije iz enega razpisa ali tudi ene same države. Pri tem vlada velika konkurenca, zato nikakor ni preprosto priti zraven. V to je vloženi več let dela, s svojo produkcijo Petra Pan na prepoznavnosti in ugledu delam že od leta 2003. Če želiš, da nekdo prepozna tvoj talent in zanimivo zgodbo, je treba najprej pokazati dober film, ki si ga že naredil. Nihče ne bo postavil na kocko svojega renomeja za sodelovanje z nekom, ki ni še nič ustvaril, sploh pa ne, če ga v lastni državi ne podprejo in ne jemljejo dovolj resno.« Veliko poznanstev si je nabrala z rednim obiskovanjem mednarodnih festivalov in študijem v tujini. »Veliko časa, ki se mogoče komu zdi zapravljen, je vložena v to, da te ljudje spoznajo in vidijo, da si kredibilen. Brez tega ne gre. Ključna stvar pa je razvoj teme – najuspešnejši dokumentarni filmi so dobili tudi po petkrat razvojna sredstva na istem razpisu –, a pri tem smo v Sloveniji zelo slabi. Vse to zahteva čas in sredstva, temi in predstavljanju na festivalih se moraš posvetiti, ne pa da zraven za preživetje opravljaš še službo.« Dolgo pri tem ni čutila podpore iz domovine, nasploh pa po njenem mnenju pri nas dokumentarnega filma ne jemljejo dovolj resno; svojo izkušnjo je strnila z besedno zvezo »trnova pot«. In prav preseganje teh predsodkov do dokumentaristk in dokumentaristov je eden glavnih ciljev Dokukreative. »Z uspehi, ki smo jih dosegli, definitivno odpiramo vrata za slovenski dokumentarni film, je pa to še vedno premalo, če ni podpore od doma. Za svoje filme ne skrbimo zunaj države; veleposlaništva na primer, ki bi lahko sodelovala pri promociji, sploh ne poznajo letne produkcije. Že na Hrvaškem so te stvari veliko bolj urejene.«

Potrebujemo čas, sredstva in zaupanje

Filmar Matjaž Ivanišin je prav tako poudaril pomembnost večfaznega, večkratnega razvoja dokumentarnih projektov in odpiranja več možnosti za podporo temu procesu. »Na začetku se dokumentarist podaja v temo z vero, da se tam dejansko nekaj skriva. Globlje ko raziskuješ, bolj stvari postajajo zanimive in specifične, vedno bolj jih čutiš in vohaš.« Minimalna sredstva so potrebna že, da se filmar ali filmarka sploh lahko podata na to pot, čeprav še ne vesta točno, kam bo privedla. Prepričan je, da je pri nas premalo razumevanja glede tega, da dokumentaristika zahteva svoj čas in sredstva, saj ne nazadnje potrebuje večino stvari, ki

jih potrebuje tudi igrani film. »Teh sredstev si avtor ne da v žep, ampak so porabljena za določen projekt. Verjamem pa, da je to marsikomu nekoliko težje razumeti, saj so pri igranem filmu stvari navidezno bolj pod nadzorom. Prav je, da se vzpostavlja konkreten dialog, saj potrebujemo več zaupanja odločevalcev in sofinancerjev. Gledalce in gledalke pa je treba izobraziti o vseh možnostih, ki jih dokumentarni film nudi. Da ni samo stvar informativnega in razlagalnega principa, zgolj podaljšek novinarskega dela, ampak filmska panoga, ki uporablja celo serijo pripovednih strategij in postopkov. To se počasi že spreminja, a tukaj je gotovo še prostor za izboljšanje.«

Dokumentarec kot »pank« filmskega področja

Filmar in producent Rok Biček kot prelomno vidi okroglo mizo o prihodnosti slovenskega dokumentarnega filma na lanskem Festivalu slovenskega filma. »Od takrat smo uvedli redna tedenska srečanja, na katerih sistematično pretresamo polje dokumentaristike v Sloveniji z različnih perspektiv in skozi različne probleme ter izzive.« Pripravili so tudi akcijski načrt razvoja tega področja in vzpostavitev pogojev za normalno delo. »Dogajajo se veliki premiki in upam, da bomo naleteli na podporo.« Prepričan je, da je pri tem ključno, kdo je na odločevalski poziciji in ima s tem moč spremeniti stanje z vizijo celostnega razvoja slovenske kinematografije, kjer bi bil tudi dokumentarni film institucionalno urejen – od razvoja filmskih zgodb do prikazovanja in filmske vzgoje.

»Film v Sloveniji nikoli ni dobil domovinske pravice, znotraj filmskega področja pa bi lahko podobno rekli za dokumentarni film, saj je bolj 'pank' disciplina ljudi, ki so to vzeli v zakup. Problem je, da se nanj gleda kot na privešek vsakoletni produkciji Slovenskega filmskega centra, v podrejenem položaju pa je tudi na RTV Slovenija. A to, kar uredništvo nacionalke dela s tako omejenimi sredstvi, je spoštovanja vredno, ker se trudi sprejeti širok nabor tem in sredstev in jih ne preveč drobiti. Dokumentarni produkciji nameni skoraj dvakrat več kot filmski center, ki za dva projekta letno nameni okrog 200.000 evrov. Slednji svoje politike do dokumentarnega filma kljub nagradam, ki si jih omenil, ni spremenil. Vrata v tujini se odpirajo, doma pa se še vedno niso odprla,« je pojasnil in predal besedo Andražu Pöschlu, da pojasni stanje na javni radioteleviziji.

Najbolj dejaven koproducent pri nas je RTV Slovenija

Urednik kulturnega in umetniškega programa se je pogloblje seznanil s slovensko dokumentarno sceno, ko je bil uveden

17. člen zakona o Slovenskem filmskem centru, ki je javni zavod RTV Slovenija obvezal, da mora 2 odstotka svojega proračuna odvajati za koprodukcije s slovenskimi neodvisnimi filmskimi producenti. »Tokrat smo prečesali teren in videli, da je bil kreativni dokumentarni celovečerni film poleg produkcije animiranih filmov v Sloveniji najbolj podhranjen pri sistemskem financiranju, kar smo leta 2011 tudi implementirali v vsakoletni razpis.« Prek njega RTV, ki si zaradi časovnih in kadrovskih omejitev ne more privoščiti kinematografske produkcije dokumentarcev, išče koprodukcije zahtevnejših kreativnih dokumentarnih vsebin z neodvisnimi producenti. Na ta način je javna radiotelevizija med letoma 2017 in 2019 sodelovala s 23 dokumentarnimi projekti v višini slabega milijona evrov koprodukcijskih sredstev. Pretežni del tako posnetih filmov je bil predvajan v elitnem terminu Televizije Slovenija, v osrednjem večernem času med 20. in 22. uro, ali na robu tega termina, po 22. uri ob nedeljah zvečer. Osrednji večerni čas je po navadi ob torkih zvečer rezerviran tudi za televizijske dokumentarce. Ob tem je Pöschl pojasnil osnovne razlike med kreativnim in televizijskim dokumentarcem: prvi je po navadi posnet v celovečerni dolžini, drugi pa je srednjemetražen, dolg okrog 50 minut; v produkcijo televizijskih dokumentarcev je vloženi izrazito manj sredstev in časa, posledično pa gre tudi za bolj togo in nadzorovano produkcijo.

RTV na dokumentarnem področju vsako leto objavi dva razpisa in en javni poziv za koprodukcijsko sodelovanje. »Slednji je namenjen producentom, ki dobijo finančno kritje pri drugih virih, največkrat Slovenskem filmskem centru. Z nami stopijo v koprodukcijo zaradi potrebe po arhivskih materialih, fundusu in obdelavi zvoka ter slike. Prek tega poziva sodelujemo v glavnem z *in-kind* storitvami.« Eden od razpisov je namenjen odkupu 50-minutnih televizijskih dokumentarnih del za predvajanje na Televiziji Slovenija. »Pri njem po navadi razpišemo tudi področje, ki nas zanima, kar se od leta do leta spreminja, največkrat pa je zelo široko zastavljeno. Gre za teme, ki so primerne za osrednji večerni televizijski čas, in pa portrete. Občasno se osredotočimo na

kakšno obletnico, letos na primer na obletnico smrti Josipa Jurčiča.« Pri realizaciji že omenjenega 17. člena zakona o Slovenskem filmskem centru pa na ločenem razpisu za kreativna dokumentarna dela vsako leto v sofinanciranju sprejmejo štiri do sedem filmskih projektov. S tem razpisom stopajo tudi na področje mednarodne koprodukcije, pri njem pa tema in časovna omejitev za dokončanje filma nista tako strogo zastavljeni, kar omogoča daljši razvoj. Tega se trudijo v danih okvirih čim bolj podpirati, a Pöschl meni, da je to naloga širšega slovenskega prostora. V zvezi z mednarodno prepoznavnostjo slovenskih dokumentarcev pa je za konec omenil še možnost, da lahko RTV Slovenija projekte prijavi tudi za predstavitev na EBU pitching forumu, ki po navadi poteka v okviru največjega mednarodnega festivala dokumentarnega filma v Amsterdamu, na njem pa se zberejo predstavniki in predstavnice televizijskih hiš iz vse Evrope.

Kot možnost tesnejšega sodelovanja je Maja Malus Azhdari nacionalki predlagala tudi odkup zmagovalnega filma festivala Dokudoc, Pöschl pa je odgovoril, da na podoben način že sodelujejo s Festivalom gorniškega filma in Animateko, zato glede tega ne vidi ovir.

Konec vrtičkarstva na vseh ravneh

»Zelo pozdravljam vašo iniciativo in ambicijo. Želim vam veliko sreče v naslednjih korakih,« je še dodal Pöschl in predlagal članom in članicam, naj definirajo vprašanja, kot so bolj sistemsko financiranje dokumentarnih filmov v fazi razvoja, in jih pošljejo avdiovizualni pisarni na RTV Slovenija ter njemu: »Naša naloga je, da se pogovarjamo s predstavniki določenega avdiovizualnega področja in vaša iniciativa je, če zastopa najširši krog producentov dokumentarnega filma, zelo primeren sogovornik.« Pogovor je s pozivom k nadaljnjemu povezovanju sklenil Biček: »Želim si, da se s tem našim omizjem 'pank' poezije ne bi zaustavili, ampak bi ga še razširili in nadaljevali z delom. Povezovanje vseh v slovenski avdiovizualni krajini je nujno za preživetje, in če tega ne bomo vsi dovolj hitro razumeli, se bo zgodba zelo klavrno končala. Mislim, da bi morali narediti konec vrtičkarstvu na vseh ravneh.« ■